

АЛЕКСАНДАР М. ФИЛИПОВИЋ*

Факултет за економију и
инжењерски менаџмент
Нови Сад

САЊА ВОЈНИЋ

Правни факултет за привреду и правосуђе
Нови Сад

УДК 004.738.5:351.78

Прегледни рад
Примљен: 28.04.2019
Одобрен: 20.05.2019
Страна: 263-273

БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ НА ИНТЕРНЕТУ КАО НОВОМ ПРОСТОРУ ЗА ВРШЕЊЕ НАСИЉА

Сажетак: Иако дигиталне технологије пружају огромне могућности за психо-социјални развој, образовање и социјалну укљученост људи, небезбедно коришћење дигиталних технологија носи са собом озбиљне ризике, поготову када су у питању деца и млади. Аутори у овом раду, и поред скученог простора настоје да укажу на дигитално насиље као доминантни облик виртуелног насиља које влада Интернетом и светом информационо-комуникационих технологија. Аутори дају облике дигиталног насиља, дају упутства како насиље и насилнике препознати и како се што раније и што успешније супротставити насиљу. Рад завршавају навођењем друштвених претпоставки за системску превенцију дигиталног насиља.

Кључне речи: Интернет, дигитално насиље, ИКТ, друштвене мреже, дигитална писменост

Увод

Као и већина производа људског ума, и извесне карактеристике ИКТ¹ имају могућност и, наравно, одређену вероватноћу да ће бити злоупотребљене. У овом раду реч ће бити о насиљу на Интернету, или, како се тај феномен све више детерминише, о дигиталном насиљу. Феномен ће имати и још много језичких одредница, и све ће бити тачне, али, као и обично, научници се морају сложити и прихватити један, најчешће коришћени термин. То ће, у духу овог рада бити термин дигитално насиље. Овај термин у нашем језику ипак треба прихватити крајње условно, јер је у традицији нашег језика да термин насиље посматрамо у функцији намерног наношења зла другој особи које увек представља бол. Иако и у дигиталном насиљу има зла и има бола, могуће је, ради научне коректности, па и истине, користити и друге, „мекше“ термине, као узнемиравање, злостављање или малтретирање.

---

* Е-маил, телефон

¹ Информационо комуникационе технологије (ИКТ)

До модерних времена незабележено инфлуентни развој информационих и комуникационих технологија (ИКТ) у потпуности је променио свет који нас окружује, а нарочито свет младих људи². Према официјелним подацима број корисника Интернета могао би се до краја ове године приближити броју од 5 милијарди. Дакле, значајно више од половине укупне људске популације ће бити „on line“, а сасвим је сигурно да ће значајни део те „интернет“ популације чинити деца и млади³.

Користи које људска популација има од Интернета су немерљиве, али, као јин и јанг⁴, са порастом доступности ИКТ и са све већом укљученошћу људи у свет комуникација и Интернета, расту и ризици од њихове потенцијалне изложености различитим штетним, и злим садржајима (сексуални, порнографски, насилни), манипулацијама, злоупотребама и искоришћавању.

Истраживања и свакодневна пракса коришћења Интернета чине Србију неспорно информационом друштвом. Пенетрација Интернета и мобилне телефоније је одавно прешла 50% укупне популације, а коришћење стандардног и мобилног интернета, на дневном нивоу већ обухвата више од 75% интернет популације. Илустрације ради, релевантни статистички подаци за Републику Србију говоре да је присутност рачунара у домаћинствима порасла са 55.2% на 64.4% у периоду од 2012. до 2015. године. У истом периоду раст пенетрације Интернета у домаћинствима је био још интензивнији (са 47.5% на 63.8%). Када су мобилни телефони у питању, стање у Србији је већ веома дуго у оквирима европских трендова (85.8% у 2012. години; 91.4% у 2015. години).

Међутим, ма колико у извесним аспектима Србија прати европске трендове, постоје и области које су научно запуштене. Истраживања у области дигиталног насиља показала су да је свест о Интернет ризицима и ризицима злоупотребе деце путем интернета на прилично скромном нивоу. Мада се расположиви подаци односе на истраживања спроведено под покровитељством УНИЦЕФ-а, треба очекивати је да се последњих година⁵ године ниво „интернет писмености“ родитељске популације у извесној мери поправила, али је значајно питање у којим доменима и областима⁶. Са друге стране, тема интернет злоупотребе деце и интернет ризика у односу на дечију популацију, у последњих пар година постала је врло релевантна и значајна, како у медијским комуникацијама, тако и у осталим друштвеним комуникацијама (социјалне мреже, школа, вршњачке групе, стручне организације, провајдери интернета, професионална удружења). Сасвим је сигурно да је пораст медијског и општег

²<http://www.unicef.rs/files/Istrazivanje%20o%20nivou%20svesti%20roditelja%20o%20rizicima%20od%20zloupotrebe%20dece%20na%20internetu.pdf>, приступљено 29.04.2019

³ O'Keeffe, Gwenn Schurgin; Clarke-Pearson, Kathleen; Media, Council on Communications and (April 1, 2011). "The Impact of Social Media on Children, Adolescents, and Families". *Pediatrics: cnp* 800–804. 2011

⁴ У даоистичкој метафизици је разлика између доброг и лошег, заједно са другим дихотомним моралним судовима, ствар перцепције, а не стварности; тако је дуалност јина и јанга недељива целина.

⁵<http://www.unicef.rs/files/Istrazivanje%20o%20nivou%20svesti%20roditelja%20o%20rizicima%20od%20zloupotrebe%20dece%20na%20internetu.pdf>, приступљено 29.04.2019

⁶ Ибид

друштвеног значаја теме интернет ризика у односу на дечију популацију утицала и на промену свести родитеља као циљне групе, а и на степен њихове алармантности и фокусираности на ту тему. Отуда је сасвим разумно очекивати да се и однос родитеља према тој теми у значајној мери променио и да је делом утицао и на њихово понашање.

Терминолошка разматрања

Као и већина појмова и термина из сфере информационо комуникационих технологија, и *дигитално насиље* је релативно нови феномен који током последњих деценија постаје предмет озбиљних научних расправа и настојања свих облика јавности да феномен опише, изучи и одреди начин на који се феномен може декриминализовати. Постоји велики број дефиниција дигиталног насиља, неке су општије и укључују све врсте узнемиравања помоћу дигиталних технологија, док су друге у вези са појединим облицима дигиталног насиља. Може бити најчешће коришћена дефиниција дигиталног насиља одређује дигитално насиље (*cyber-bullying*) као коришћење дигиталне технологије, интернета и мобилних уређаја с циљем да се друга особа узнемири, повреди, понизи и да јој се нанесе штета. Осим термина дигитално насиље, у литератури се срећу и други сродни термини: електронско насиље, насиље на интернету, онлајн насиље, сајбер насиље, малтретирање у дигиталном свету и др⁷. Када говоримо о безбедности, морамо имати на уму да је безбедност веома сложен друштвени феномен. Кроз историју, под појмом безбедности су се подразумевали разни садржаји.⁸

Дигитално насиље може се испољити на различите начине. Најчешће се срећу следећи облици дигиталног насиља⁹:

- постављање узнемирујућих, увредљивих или претећих порука, слика или видеоснимака на туђе профиле или слање тих материјала СМС-ом, инстант порукама, имејлом, остављање на чету;
- снимање и дистрибуција слика, порука и материјала сексуалног садржаја;
- узнемиравање телефонским позивима;
- лажно представљање, коришћење туђег идентитета, креирање профила на друштвеним мрежама на туђе име;
- недозвољено саопштавање туђих приватних информација, објављивање лажних оптужби или гласина о другој особи на
- профилима друштвених мрежа, блоговима итд;
- промена или крађа лозинки;
- слање вируса;
- исмевање у онлајн причаоницама и на интернет форумима, непримерено коментарисање туђих слика, порука на профилима, блоговима;

⁷ *Дигитално насиље – превенција и реаговање*, Издавачи: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Педагошко друштво Србије, Цицеро, Београд, 2016, стр.16

⁸ Бјелајац, Жељко: *Безбедносна култура – Умеће живљења*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2017, стр. 65

⁹ *Дигитално насиље – превенција и реаговање*, Издавачи: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Педагошко друштво Србије, Цицеро, Београд, 2016, стр.16

– игнорисање, искључивање (нпр. из група на социјалним мрежама), подстицање мржње (по различитим основама) и др.

Дигитално насиље може се вршити директно или индиректно (преко посредника), уплитањем других особа у вршење насилне активности, са или без њиховог знања (нпр. у име неке особе, са њене адресе или профила, шаљу се узнемирујуће поруке или се остављају на блогу, чету, форуму или профили других особа).

Већина истраживања указује да се дигитално насиље обично се дешава међу младима, међутим, нису ретки случајеви када су одрасле особе насилне према деци и младима на Интернету. У тим случајевима најчешће је реч о малтретирању (cyber-harassment) или прогањању (cyber-stalking) путем интернета, што често представља кривично дело и кажњиво је законом. Анонимност и непрепознатљивост починилаца охрабрују предаторе да лакше него на други начин посежу за задовољавањем, иначе природних нагона. Дигитални медији посебно су погодни за одрасле особе са извитопереним емотивним животом, (тзв. сексуалне предаторе или насилнике) који се лажно представљају и комуницирају с млађим особама у циљу сексуалне злоупотребе. Стога се у последње време све више говори о сексуалном дигиталном насиљу или сексуалној злоупотреби путем интернета. Интернет (путем друштвених мрежа, чета, причаоница) омогућава различите начине сексуалне злоупотребе.

Бележимо и подврсте штетних поступака. Grooming (груминг) представља низ предаторски мотивисаних поступака, односно припремних радњи које имају за циљ успостављање контакта, одржавање комуникације и физички приступ особи која представља мету и потенцијалну жртву. Сексуални предатори на Интернету немају јасан профил, њихова занимања и узраст варирају, мада истраживања показују да су то најчешће особе мушког пола.¹⁰ Sexting представља поступак слања или постављања на интернет фотографија, порука или видео-снимака са експлицитним сексуалним садржајем. Размена фотографија или порука са сексуалним садржајем може да делује као безазлено флертовање или забава, али, за младе, секстинг има озбиљне друштвене и правне последице.

Поседовање и ширење фотографија или видео-снимака са сексуалним садржајем на којима су малолетници, према Кривичном закону РС представља поседовање дечје порнографије, чак и ако особе на сликама шаљу експлицитне материјале или дају пристанак да се фотографишу или снимају и кажњиво је затвором према члану 185 (Приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију).

Правне праксе различитих земаља детерминишу овај феномен на, мањевише сличан начин. Кибернетско малтретирање или интернетско злостављање се углавном детерминишу као облик злостављања или узнемиравања путем електронских средстава. Злостављање преко интернета и интернетско злоста-

---

¹⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18284279>, Online "predators" and their victims: myths, realities, and implications for prevention and treatment. Wolak J, Finkelhor D, Mitchell KJ, Ybarra ML, приступљено 29.04.2019

вљање познати су и као малтретирање на интернету. Тај облик понашања је све чешћи у ИКТ заједници, нарочито међу тинејџерима. Сајбер-малтретирање настаје када неко, обично тинејџери, злостављају или малтретирају друге особе на сајтовима друштвених медија. Штетно насилничко понашање може укључивати објављивање гласина, претњи, сексуалних примедби, личних података жртва или осталих погрдних садржаја или оцена (дугим речима, говор мржње). Малтретирање или узнемиравање могу се идентификовати поновљеним понашањем и намером наносења штете.¹¹ Жртве могу имати ниже самопоштовање, повећане суицидне идеје и различите емоционалне реакције, укључујући и страх, фрустрираност, љутњу и депресију.¹² Насупрот физичком малтретирању где је особа који чини зло редовно позната и идентификована, дигитални насилници могу да данима остану непознати виртуелни анонимуси. Они користе тренутне е-маил налоге, псеудониме у собама за причање, програме ћаскања, слање порука преко телефона и друге Интернет могућности да се прикрије идентитет.

Специфичности дигиталног насиља

Прва специфичност је чињеница да је безбедност на електронским форумима редовно недовољна. То је прилично флуидно поље људске делатности, на коме, у недостатку правне регулативе свако дари све оно што може. Систему пословично недостаје супервизија иако домаћини и администратори чета редовно прате дијалоге у неким собама за причање у настојању да надгледају разговоре и казне непристојне учеснике. С друге стране, личне поруке послате између корисника, као што су електронске или текст поруке, видљиве су само од стране пошиљаоца и примача, и, такође су ван контроле администратора. Специфичност ове области је и чињеница да корисници, чак и деца и тинејџери знају о компјутерима, мобилним телефонима и систему уопште, много више него њихови родитељи и заштитници. Они користе Интернет и друштвене мреже и ИКТ уопште без опасности да ће њихови родитељи или надзирачи уопште, открити неправилну и штетну употребу и насиље.

Друга специфичност је, како констатује Шери Теркл¹³, неодвојивост мобилне платформе, најчешће телефона, са једне стране, његовог власника и корисника са друге, и света информационо комуникационих технологија са треће стране. То свето тројство представља заметак цивилизације у настанку¹⁴, али

¹¹ Smith, Peter K.; Mahdavi, Jess; Carvalho, Manuel; Fisher, Sonja; Russell, Shanette; Tippett, Neil (2008). "Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils". *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 49 (4): 376–385.

¹² Hinduja, S.; Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Corwin Press, Thousand Oaks.

¹³ Шери Теркл (Sherry Turkle, 1948) је професор на универзитету МИТ. Фокус њеног истраживања је интеракција човека и технологије. Написала је неколико књига о психологији људских односа са технологијом, са посебним освртом на однос између људи и рачунара

¹⁴ Tezu о интеракцији ИКТ и новог начина живота и доживљавања стварности која има карактеристике нове цивилизације *razvila je Šeri Terkl, u knjizi Sami, zajedno. (Sherry Turkle, Alone Together)*

чини особу потенцијалним кандидатом за жртвовање и сваку врсту малтретирања. Корисници углавном треба невино и наивно да држе своје апарате укључене, што пружа прилику онима са насилничким намерама да ступе у константно нељубазно понашање као што је узнемиравање телефонским позивима или претећим и увредљивим исказима од стране капацитета поруке мобилног телефона.

„Утицају ИКТ¹⁵ посебно су подложна деца и млади. Они су дигитални урођеници, мултитаскери навикли да истовремено користе Фејсбук, играју online игре, шаљу СМС, скидају музику и филмове са интернета. Угодније им је да комуницирају преко тастатуре него уживо, радије шаљу СМС, него да позову гласом, јер је тако брже и заштићеније. Процес њихове сепарације и сазревања се сада одвија под будним оком ИКТ. Везе са родитељима никада нису биле тако интензивне, а опет ни тако површне. Због тога, иако наизглед тотално повезани, млади се више него икада осећају лишени пажње. Растући и развијајући се кроз технологијом посредоване односе они се све више боје праве интимности а свој умрежени живот користе као могућност да се сакрију једни од других“.

Посебна карактеристика и, може бити једна од најтежих пошести дигиталног насиља је недостатак места или скровишта за бекство и скривање од насилника. Сопствени дом је обично то свето место и оаза мира, спокоја и сигурности. Осим у случају дигиталног насиља. Сајбер-малтретирање пробија зидове дома, традиционално место где жртве могу да потраже спас од других типова насилништва. Овај упад у кућни живот жртве сајбер-насилника је јединствен начин у којем интернет може "да истовремено креира сензацију изложености (цео свет те гледа) и отуђење (нико не разуме)." ¹⁶ За младе који искусе срамоту или само-мржњу, овај ефекат је опасан зато што може да доведе до екстремних само-изолација. Штавише, насилници могу да се удруже против њихових жртава на електронским страницама ефикасније него што би то урадили у традиционалном малтретирању, пошто не постоји лимит колико људи се може прикључити. ¹⁷

Постоји ли излаз или решење, спас? Једина слабашна могућност жртава сајбер-малтретирања која представља предност над традиционалним малтретирањем је што овај вид малтретирања може да се избегне тако што се неће одлазити на сајт за причање. Е-маил адресе и телефонски бројеви могу се променити; многи е-маил налози сада нуде сервисе који аутоматски филтрирају долазеће поруке од конкретних пошиљаоца пре него што стигну у сандуче и телефони нуде сличне функције ИД примаоца. Али, то истовремено значи самоизолацију и самоускраћивање, иначе неограничених ресурса које нуди ИКТ.

¹⁵ О „цивилизацији у настанку под утицајем ИКТ“ погледај у: Филиповић, Александар: *Парадигма културолошког позиционирања видео игре*, докторска дисертација одбрањена на ФДУ у Београду, маја 2016, библиотека ФДУ Београд

¹⁶ Puar, Jasbir. „Ecologies of Sex, Sensation, and Slow Death”. *Periscope. Social Text* Приступљено 15. 05. 2019.

¹⁷ Bullies versus Victims: War with Words. *Konsiderit.blogspot.com* (February 5, 2011). Приступљено 29.04.2019.

Ипак никаква заштита нити бекство, нити самоизолација не могу да заштите од свих форми сајбер-малтретирања; Дигитално насиље је веома тешко спречити, а када се материјал пежоративног садржаја једном објави, милиони људи могу тај материјал да сниме пре него што се уклони. Зло је и у овом сегменту универзална категорија и лако се шири. Зло сви воле, нарочито ако у испољавању те љубави могу да остану анонимни. Примери популарних форума за откривање персоналних информација или слика за "кажњавање непријатеља укључују „Hong Kong Golden Forum“, „Live Journal“, или JuicyCampus. Упркос томе што је сајбер-малтретирање кршење услова коришћења сервиса, многи сајтови социјалних мрежа се користе у те сврхе¹⁸

Механизам извођења насиља

Постоје две врсте насиља преко интернета: директан напад и напад преко посредника¹⁹.

Директан напад догађа се кад нападач:

- шаље узнемирујуће поруке мобилним телефоном, е-маилом или на chatu
- украде или промени лозинку за е-маил или надимак на chatu
- објављује приватне податке или неистине на чету, блогу или интернет страници
- шаље узнемирујуће слике путем е-маила или ММС порука на мобилном телефону
- поставља интернет анкете о жртви
- шаље вирусе на е-маил или мобилни телефон
- шаље порнографију и нежељену пошту на е-маил или мобилни телефон
- лажно се представља као друга особа.

Насиље преко посредника догађа се кад починитељ напада жртву преко треће особе, која тога најчешће није свесна. То се најчешће догађа када нека особа дозна лозинку друге особе за њену е-маил адресу или надимак на chatu. Тако с његове е-маил адресе може слати узнемирујуће поруке његовим пријатељима, остављати непримерене поруке на блогу, чету или форуму. Свима се тако чини да је жртва заправо та која чини лоше ствари. Пријатељи ће се по свађати с њиме, администратор ће искључити његов надимак или е-маил адресу, родитељи ће се наљутити на њега и биће кажњен. Они су посредници у злостављању, а тога нису ни свесни. Починилац може ставити оглас сексуалног или провокативног садржаја у име жртве са њеним бројем мобилног телефона или адресом. На тај начин особа може да доживи многе непријатности и наћи се у опасности. Напад преко посредника најопаснија је врста насиља преко интернета јер често укључује одрасле, међу којима има много људи са лошим намерама. Без физичког контакта са публиком, деца и млади теже виде и разумеју штету коју њихове речи могу нанети. Школски трачеви нађу свој пут до блага и жртва трача осећа да је у рукама непознатог интернет нападача.

¹⁸ Cyberbullying Common, More So At Facebook And MySpace by Thomas Claburn, Information week; June 27, 2007

¹⁹ <http://www.medijskapismenost.net/dokument/Elektronsko-nasilje-sta-je-i-kako-ga-izbeci>, приступљено 29.04.2019

Шта обухвата такав облик насиља?

Дигитално насиље укључује подстицање групне мржње, нападе на приватност, узнемиравање, ухођење, вређање, несавестан приступ штетним садржајима те ширење насилних и увредљивих коментара. Може укључивати слање окрутних, злобних, каткад и претећих порука, као и креирање интернет страница које садрже приче, цртеже, слике и шале на рачун вршњака. Такво насиље се, надаље, односи и на слање фотографија својих колега те тражење осталих да их процењују по одређеним карактеристикама, односно да гласају за особу која је, на пример, најружнија, најнепопуларнија или најдебља у школи. Деца каткад на одређеној популарној интернет страници траже од осталих да наведу особу коју највише мрзе те да о њој напишу неколико речи, а све с циљем да жртву осрамоте пред што већим бројем људи. Насиље на интернету укључује и "проваљивање" у туђе е-маил адресе те слање злобних и неугодних садржаја другима.

Насиље међу вршњацима све чешће се односи на неколико облика комуникације, укључујући звук, слике, анимације и фотографије. Електронско насиље се најчешће изводи облицима комуникације у којима идентитет починитеља може бити скривен. Недостатак социјалних и контекстуалних назнака, као што су говор тела и тон гласа, може имати мноштво учинака: нема опипљиве, афективне повратне информације о томе да ли је понашање преко интернета проузроковало штету другоме. Анонимност починитељима насиља преко интернета даје осећај да некажњено могу не поштовати социјалне норме и ограничења, што резултира већ наведеним понашањем.

Дигитално насиље и одрасле особе

Сајбер-малтретирање није лимитирано на личне нападе или децу. Сајбер-узнемиравање које се односи на сајбер-ухођење када укључује зреле особе, дешава се у радном окружењу или на компанијским сајтовима, блоговима или критикама производа.

Извештај о више од хиљаду запослених радника (1072) који је урадио *Dignity at Work Partnership* открило је да је једна петина запослених била малтретирана на послу преко нежељених и увредљивих емаил порука. Истраживање је открило да десет одсто запослених у Великој Британији верује да је сајбер-малтретирање проблем у њиховом радном окружењу²⁰.

Једна друга анализа уводи у материју термин „сајбер-уходач“ као особу која користи објаве, форуме, дневнике и друга онлајн средства да прикажу жртву у лажном и лошем светлу. Питање одговорности за узнемиравање је проблематично за законодавну заштиту с обзиром да су прави аутори увредљивог материјала, мање или више, не само анонимуси, него без трага. Ипак, анализа препоручује да свака, макар и најбезазленија форма злостављања треба да буде редовно пријављена компанијским службеницима.

---

²⁰ „One in 10 workers experiences cyberbullying in the workplace“ Архивирано на сајту Wayback Machine

Како открити тактику сајбер-малтретирања

Уобичајене тактике које користе сајбер-уходачи је да вандализују прет-раживач или енциклопедију, да прете жртвиним зарадам, запослењу, репутацији или безбедности. Различите компаније проналазе случајеве сајбер-ухођења (у коме су умешане зреле особе) пратећи шему понављања акција против мете. Мотиви варирају (романтични, пословни склоп интереса или лична несвиђања) у зависности како уходица види жртву. Мрежно-засноване производе или сервисе треба искористити против сајбер-уходача у узнемиравању или клеветању њихових жртава²¹. Извор клеветања изгледа да потиче од четири типова информацијских провајдера: Веб блогова, индустријских форума или табли и комерцијалних веб сајтова. Студије откривају да су неки мотиви због личних несвиђања, постоји понекад директна економска мотивација од сајбер-уходача, укључујући сукоб интереса.

Уместо закључка – превенција дигиталног насиља

Публикација „Дигитално насиље – превенција и реаговање“²² инсистира да превенцију дигиталног насиља треба спроводити на свим нивоима, почевши од појединца, затим породице, образовно-васпитне установе, телекомуникационих компанија, државних институција, друштва у целини. Када је реч о образовно-васпитном систему, и превентивне и интервентне активности у вези са насиљем, злостављањем и занемаривањем (укључујући и дигитално насиље) регулисане су законским прописима, односно правним документима.

У превенцији дигиталног насиља кључну улогу имају:

- развијање дигиталне писмености младих и одраслих (наставника и родитеља) с циљем да се унапреде њихове вештине примене техничких мера заштите, али, још важније, да се развије свест о ризицима, али и о потенцијалима и позитивним аспектима коришћења дигиталне технологије;
- стицање социјалних вештина, односно вештина ненасилне комуникације и у реалном и у дигиталном окружењу, као и неговање породичне/школске климе која не толерише ниједну врсту насиљу, па ни дигитално

Дигитална писменост или дигитална компетенција (digital literacy, digital competence) представља једну од кључних вештина неопходних за „преживљавање” у 21. веку. Према Европском оквиру кључних компетенција за целоживотно учење (Key Competences for Lifelong Learning — a European Reference

²¹ „One in 10 workers experiences cyberbullying in the workplace“ Архивирано на сајту Wayback Machine

²² Публикација Дигитално насиље – превенција и реаговање објављена је у оквиру програма Развој капацитета система за борбу против насиља, злостављања и злоупотребе деце путем интернета који су, уз финансијску подршку Владе Велике Британије, реализовали Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, Педагошко друштво Србије и УНИЦЕФ. Публикација је такође део пројекта Зауставимо дигитално насиље који реализују Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Framework), дигитална компетенција налази се међу осам кључних компетенција за целоживотно учење и активно учешће у друштву, а дефинише се као способност критичког и безбедног коришћења технологије на послу, у слободно време и у комуникацији (European Parliament and the Council, 2006).

У Србији, нажалост, готово да нема истраживања која се баве процењивањем дигиталне писмености ученика/ца, међутим, истраживања спроведена у свету не потврђују тезу о напредним дигиталним вештинама дигиталних урођеника. Када се дигитална писменост дефинише као скуп једноставних процедуралних вештина (тзв. „copy and paste literacy”), односно када се своди на елементарна техничка знања, онда се може рећи да су млади дигитално писмени. Међутим, ако се дигитална писменост, у складу са савременом аконцепцијом писмености, процењује на основу сложенијих когнитивних вештина (нпр. поређење информација, критичка евалуација поузданости сајтова, извођење закључака из информација пронађених на интернету), добија се потпуно другачија слика – дигиталне вештине младих нису на задовољавајућем (и очекиваном) нивоу. Данашње младе, без обзира на учестало коришћење дигиталних технологија, не можемо сматрати дигитално писменим.

Литература и нетографија:

1. Bjelajac, Željko: Bezbednosna kultura – umeće življenja, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2017
2. Bullies versus Victims: *War with Words*. Konsiderit.blogspot.com (February 5, 2011). Pristupljeno 29.04.2019
3. Claburn, Thomas, *Cyberbullying Common, More So At Facebook And MySpace*, Information week; June 27, 2007
4. Hinduja, S.; Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*, Corwin Press, Thousand Oaks, California.
5. <http://www.medijskapismenost.net/dokument/Elektronsko-nasilje-sta-je-i-kako-ga-izbeci> pristupljeno 29.04.2019
6. <http://www.unicef.rs/files/Istrazivanje%20o%20nivou%20svesti%20roditelja%20o%20rizicima%20od%20zloupotrebe%20dece%20na%20internetu.pdf>, pristupljeno 30.04.2019
7. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18284279>, *Online "predators" and their victims: myths, realities, and implications for prevention and treatment*. Wolak J, Finkelhor D, Mitchell KJ, Ybarra ML, pristupljeno 29.04.2019
8. O'Keeffe, Gwenn Schurgin; Clarke-Pearson, Kathleen; Media, Council on Communications and (April 1, 2011). *"The Impact of Social Media on Children, Adolescents, and Families"*. Pediatrics: str 800–804. 2011
9. Puar, Jasbir. „*Ecologies of Sex, Sensation, and Slow Death*”. Periscope. Social Text Pristupljeno 15. 05. 2019.
10. Smith, Peter K.; Mahdavi, Jess; Carvalho, Manuel; Fisher, Sonja; Russell, Shanette; Tippett, Neil (2008). "Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils". *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 49 (4): str 376–385.
11. Terkl, Šeri: *Sami, zajedno*, Clio, Beograd, 2011

12. *Digitalno nasilje – prevencija i reagovanje*, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Pedagoško društvo Srbije, Cicero, Beograd, 2016, strana 16
13. Filipović, Aleksandar: *Paradigma kulturološkog pozicioniranja video igre*, doktorska disertacija odbranjena na FDU u Beogradu, maja 2016, biblioteka FDU Beograd

INTERNET AS A NEW SPACE FOR PERPETRATING VIOLENCE AND ITS SECURITY CHALLENGES

Summary: Although digital technologies enable vast possibilities for psychosocial development, education and social inclusion of people, the unsafe usage of digital technologies carries serious risks, especially when users are children and adolescents. In this paper authors tend to point to digital violence as a dominant form of virtual violence that permeates the Internet and the world of ICT. The authors list forms of digital violence and suggest models of recognition of violence and violent users, as well as suggest early detection and suppression of violence. The paper is concluded with listing of social premises for systemic prevention of digital violence.

Key words: The Internet, digital violence, the ICT, social networks, digital literacy

